

Prof. Dr. Mehmet Saray, *Gaspıralı İsmail Beyden Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*, İstanbul 1993, 187 s.

MEHMET KARA

Eser; “Ön Söz”, “Bibliyografya ve İndeks” dışında, “Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey”, “Gaspıralı’nın Türk Dünyasında verdiği Dil ve Kültür Birliği Mücadelesi”, “Atatürk’ün Türk Dünyasında Dil ve Kültür Siyaseti”, “Bolşeviklerin İlimskiy Metodu ile Türkler Arasındaki Dil ve Kültür Birliğini Yok Etme Faaliyetleri” “Türk Dünyasında Alfabe Değişiklikleri”, “Gaspıralı İsmail Beyin Türk Dünyasında Yapmak İsteddiği Diğer Yenilikler”, “Gaspıralı’nın Son Günleri ve Ölümü”, “Gaspıralı’nın Yazılarından Seçmeler”, “Gaspıralı Hakkında Yazılanlar” ve içindekiler kısmında gösterilmeyen, “Ekler” bölümü olmak üzere on bölümden meydana gelmiştir.

“Ön Söz”de, Gaspıralı’nın büyük fikir adamlarımızdan biri olduğu, onun çalışmaları ve başarıları yalnız eğitim sahasıyla sınırlı kalmadığı vurgulanarak, Gaspıralı’nın Türklerin iyi bir eğitim görerek muasır medeniyet seviyesine hızla ilerlemesi ve Türklerin dil ve kültür alanında birleşmeleri zarurîyetine inandığı belirtilir.

“Türk Dünyasında Eğitim Reformu ve Gaspıralı İsmail Bey” adlı birinci bölümde, Gaspıralı’nın hayatı, Doğu ve Kuzey Türk İllerinin geri kalış sebepleri, Rusya’nın Kuzey ve Doğu İllerini işgali, Türkistan’daki Rus idaresi ve yolsuzlukları, Rus idaresinin yetersizliğine karşı Gaspıralı’nın mücadelesi, Gaspıralı İsmail Beyin fikirlerini yaymak için neşriyat hayatına başlaması ve *Tercüman* gazetesini çıkarması, Rusya’nın Müslüman Türkleri eğitim yolu ile Ruslaştırma yolu ile Ruslaştırma gayretleri ve İlimskiy metodu, “usûl-i cedid” öncesinde Türk dünyasındaki medreselerin durumu, Gaspıralı’nın mektep ve medreselere yeni eğitim şeklini getirişi ve “usûl-i cedid” konuları dokuz alt başlık altında yazar tarafından ilmî, tarihî bir şekilde duygu yüklü bir potansiyel ile âdetâ tarihin derinliklerinde insanı gezdirircesine - ilmin objektifliğinden ayrılmadan - bir hikâye üslûbuyla konuyu derinlemesine bir şekilde ele almış ve incelemiştir. Yazar, anlattığı bilgileri tek tek dip notlar vererek delillendirmiştir. Bu bölüm Gas-

piralı'nın yaşı ile paralel bir şekilde, hayatında geçirdiği mücadelelerle ve Rusların Müslüman Türkler hakkındaki düşünceleri ve zalimlikleri, Gaspıralı'nın yaptığı maddî ve manevî çalışmalarıyla devam ediyor.

İkinci bölüm, “Gaspıralı'nın Türk Dünyasında verdiği Dil ve Kültür Birliği Mücadelesi”, başlığı altında Gaspıralı'nın İstanbul'a geldiği ve devrin Osmanlı aydınlarıyla dostluk kurduğu, onlardan fikir alışverişinde bulunduğu ve Gaspıralı'nın Osmanlı aydınlarıyla birlikte, Türklerin kültür sahasında kalkınabilmesi için Türkçenin millî bir dil olarak mutlaka geliştirilmesi gerektiğine olan inancı konu ediliyor. O, Osmanlı Türkiye'sindeki dil birliği tartışmalarını iyi bilen ve heyecanla benimseyen birisi olarak Kırım'ın Bahçesaray'a döndüğünde aynı usulü uygulamaya koyar. Artık Gaspıralı'nın dil mücadelesine başladığı görülür.

Üçüncü bölümde, “Atatürk'ün Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği Siyaseti” konusu incelenmiştir. Atatürk'ün devrin Türkçü kalemlerinin yanında olduğu ve onları daima desteklediği, hatta kendi dahi fırsat buldukça onlarla çalıştığı belirtilmiştir. Atatürk Türk dünyasının millî varlığının muhafazası ve devamı için yapılacak çalışmaların şu iki hedefe yönelik olmasını istemiştir: 1. Türkiye dahilinde millî şuurun ve birliğin sağlanması. 2. Bütün Türk dünyasında dil ve kültür birliğinin gerçekleşmesi gerektiği görüşleri anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde, “Bolşeviklerin İlimskiy Metodu ile Türkler Arasındaki Dil ve Kültür Birliğini Yok Etme Faaliyetleri” konusu incelenmiştir. Burada Türk çocuklarını Ruslaştırma, Hristiyanlaştırma ve İlimskiy'in Türkler için açılan Rus okullarında Rusçanın yanı sıra her Türk kavminin kullandığı lehçeyi, Rus alfabesinde ayrı bir dil gibi öğretme projeleri anlatılmıştır.

Beşinci bölüm, “Türk Dünyasında Alfabe Değişiklikleri” başlığı altında, Sovyet idaresindeki Türklerin Lâtin alfabesine geçişleri, Türkiye'nin Lâtin alfabesine geçişi, Sovyetlerin kendi idarelerindeki Türkleri Kril alfabesini kullanmaya zorlamaları, Sovyetlerin Türk tarihini tahrife çalışmaları, Türkiye'deki gelişmelerin tesiri, tenkitlerin başlaması, Sovyet Türkolojisinin kuruluşu, Türk cumhuriyetlerinde milliyetçilik duygularının uyanması, yeni Sovyet baskısı ve neticeleri, baskıların hafiflemesi, son gelişmeler ve yorum; olmak üzere, on bir küçük alt başlık altında incelenmiştir. Yazar bu bölümde, Türk dünyası üzerindeki Rus ideolojisinin tam bir perspektifini vermiştir.

“Gaspıralı İsmail Beyin Türk Dünyasında Yapmak İsteddiği Yenilikler”, bölümünde, Gaspıralı’nın dünya İslâm birliğini kurma mücadeleleri, Gaspıralı İsmail ve Osmanlı Türkiyesi anlatılmıştır. Gaspıralı’nın son yedi, sekiz senelik mücadele döneminde, hedefine vardığı için eğitim ve öğretim meselelerini ikinci plâna bıraktığını, dil ve kültür birliği ile İslâm birliği üzerinde daha çok çalıştığı anlatılmıştır.

Yedinci bölümde, bütün Türk-İslâm aleminin ilerlemesi ve gelişmesi için çalışan bu rehber adamın 11 Eylül 1914 yılında Perşembe sabahı ebedî olarak hayat gözlerini yumduğunu öğreniyoruz.

“Gaspıralı’nın Yazılarından Seçmeler” başlığı olan sekizinci bölümde, yazar Gaspıralı’nın Türk-İslâm âleminin terakkisi için yazdığı yazılar ve yaptığı konuşmaların birkaç tanesini gençlerimize rehber olması ümidiyle, olduğu gibi verildiği belirtilmiştir.

Dokuzuncu bölümde, Gaspıralı hakkında çeşitli tarihlerde ve yerlerde yazılan yazılar ve konuşmalar verilmiştir. *Türk Yurdu, Türk Ocağı, Yıldız, Vakit, İl* ve *Cumhuriyet* gazetelerindeki yazılar.

“Ekler” bölümünde, “Rusya Müslümanlarının İttifak Halk Partisi Programı” anlatılmıştır. Gaspıralı bu programın maddelerinin hiçbir zaman mümkün olamayacağını söylemiştir.

Eser, Gaspıralı İsmail Beyin fikirlerini, tarihi içinde ve devrin olaylarıyla birlikte tahlil ederek ele almış olması bakımından tarihe ışık tutacak şekilde incelenmesiyle çok değerli bir çalışmadır. Yazar, Gaspıralı’nın doğumundan ölümüne kadar yaptığı mücadeleleri güzel bir üslûpla anlatmıştır. Yazarın “Ön Söz”de de belirttiği gibi eser genç ilim adamlarının bu sahada çalışmalarını teşvik etmeye yönelik bir çalışmadır. Yazara, böyle bir çalışmayı bize kazandırdığı için teşekkür eder, çalışmalarında başarılar dileriz.